

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Александър Г. Гребенаров – Институт за исторически изследвания – БАН, член на научно жури,

за дисертационния труд на Борислав Йорданов Дичев на тема „Българите В Егейска и Западна Македония през Втората световна война“, докторант на самостоятелна подготовка в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, катедра „История на България“, за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, професионално направление 2.2. История и археология, ДП История на България – Нова българска история (1878 – 1944) с научен ръководител – проф. д.н. Веселин Янчев.

Дисертацията на Борислав Дичев включва увод, шест глави, заключение, извори и литература, с общ обем – 421 страници. Избраната тема, до неотдавна слабо застъпена в българската историография, е важна не само от научна гледна точка. Тя е обществено значима, актуална и болезнена за мнозина потомци на българи от Егейска и Вардарска Македония, чиито предци изоставят роден край, за да спасят своето име, език и идентичност, търсейки закрила в родината майка или „отвъд „океана“. Местното българско население, което не сменя местожителството си след 1919 г. е подложено на денационализаторските стремежи на Атина и Белград, целящи да променят етнодемографския облик на двете части от историко-географската област Македония.

Във въвеждащи текстове докторантът Б. Дичев показва правдива картина за живота на изстрадалите българи, подложени на репресивни режими в Егейска и Вардарска Македония след Първата световна война. Управляващите на двете държави – Гърция и Кралството на сърби, хървати и словенци (от 1929 г. – Югославия) не признават наличие на българско малцинство, затварят българските училища, библиотеки, културни дружества, закриват или преименуват всички някогашни български църковно-просветни огнища, ръководени от Екзархията до 1912 г., извършват промяна на именната система, разрушават български паметници, наказват лица за притежаване на български книги и списания, екстрадират български свещеници и учители, използват икономически принуди и физически насилия за осъществяване на целите си.

Чрез изобилие от факти в дисертацията се представени процесите в Егейска и Западна Македония през периода на Втората световна война с техните особености. След първоначалната еуфория от установяването на герmano-италианския

военноокупационен режим в Гърция и разпада на местните административни и военно-полицейски структури, следват управленчески преобразования в ущърб на българско население. Трудът е наситен с ценни доказателствени материали за неговата социална и икономическа дискриминация. Заради геостратегическите стремежи на Италия, гръцките управници и въоръжени формирования са оставени да се разпореждат безнаказано в областта. Изложението проследява просветно-църковните прояви на местното българско население, които се засилват след капитулацията на Италия (1943 г.) и разрешението на Берлин за навлизане на български военни части в гръцка територия.

Докторантът изследва задълбочено и промените в Западна Македония. Тук Италия има водеща роля при съвместното управление с албанската колаборационистка администрация. Привлечените данни показват, че пред „очите“ на италианските съюзници се толерира силна албанска инвазия с използване на терористични прийоми срещу българите, с цел – принудителното им изселване. Рим не проявява благосклонност към българските искания. Нещо повече! Той се опитва да включи в окупационната зона и градове с вековна българска история, между които Охрид, Струга, Ресен, в противовес на етнодемографските статистики, представени от управляващите среди в София и македонските бежански организации. Дисертацията дава отговори и на проблеми в областта, възникнали след капитулацията на Италия и последвалите промени в нейното административно и военно управление.

С ценен принос са и страниците от дисертацията, разглеждащи движението за възстановяване на българското културно-просветно и църковно дело в Егейска и Западна Македония. Наред с инициативите на местни българи, показана е подкрепата към местното население от българските държавни институции – министерски съвет, отделни министерства, Дирекцията за национална пропаганда, Дирекцията по вероизповеданията, Главното комисарство по снабдяването, както и помощта от Българската православна църква. Посочено е и съдействието на обществените организации в България и особено на македонските бежански формации, оказали ценна помощ на изстрадалото население в трудните моменти през периода на Втората световна война.

В тази част от дисертацията са „осветлени“ и проявите на известни учени, интелектуалци, църковни и военни дейци, водачи на революционни и легални македонски организации, общественици, лични благодетели и др., които оставят следа

в защитата на българщината. Дадено е дължимото и на управляващи в България – регенти, министри, вкл. и премиери, подкрепили българското дело в Македония.

Трудът допълва с нови факти редица организационни прояви на българите като Българският клуб в Солун, българските формации за самозащита – „Охрана“ в Егейска Македония и „Българска самозащита“ – малко известната формация, действаща в Западна Македония (Тетовско). Във фокуса на дисертацията попадат и наситените прояви на българската общност в Солун, инициирани от възстановената българска община, църквата „Свети Георги“ със създадения детско-юношеският хор и ученическата трапезария към нея, църквата „Св. Сава“ в града, българското училище „Св. св. Кирил и Методий“.

Докторантът е анализирал спекулативното използване на лозунгите „Автономна Македония“, „Независима Македония“ и техни разновидности, заели приоритетно място в идеологическите платформи на националноосвободителните организации на македонските българи. Той с основание отбелязва, че през годините на Втората световна война призивите за подобен държавно-правен статут на областта се използват за прикриване на чуждестранните интереси в Егейска и Вардарска Македония в противовес на българската национална кауза.

Направените обобщения от Б. Дичев за политиката на Германия и Италия, които управляват Егейска и Западна Македония в колаборация съответно с Гърция и Албания, са аргументирани. Фактите потвърждават техните стремежи за отстояване на стратегическите си политики, пренебрегвайки интересите на по-малките държави като България, която обаче се оказва необходимият и верен съюзник на Оста след капитулацията на Италия.

Достойнство на дисертацията е огромната по обем използвана литература по темата, както и богатата изворова база. Използваните документи са обнародвани в документални сборници или са съхранявани в български архивохранилища, немалка част от които за първи път влизат в научно обращение.

Към дисертацията могат да се отправят някои бележки. В историографския преглед не е излишно се добавят оценки за по-нови изследвания, между които „История на България. Т. 9, История на България 1918 – 1944“. С., 2012 – издание на Института за исторически изследвания при БАН; „Македония. История и култура от древността до днес“. Т. 1. С., 2023 – издание на Института за исторически изследвания при БАН и Македонския научен институт.

Трудът би се обогатил с включването на данни за отзвука на Драмското въстание (1941 г.) в Егейския дял на Македония.

При бъдещо издаване на книгата, което препоръчвам, бих предложил бележката за Анастасия Каракасиду – професор по социална антропология (с. 105) да се доуточни, че не е писателка. Текстът може да се допълни с информация за промяната на нейната научна и житейска съдба след появата на цитираната монография, осветляваща българския произход на населението в Гърция; може да се прецизира и изразът „Германо-италианска агресия срещу Гърция и Югославия“ (с. 263), заради противоречиво тълкуване на понятието „агресор“ за конкретния случай, на стр. 266 е отбелязано неточно, че Преспа е град; за онагледяване на текста може да се включат етнодемографски карти и други илюстративни материали.

В заключение намирам, че дисертационният труд на Борислав Дичев на тема „Българите в Егейска и Западна Македония през Втората световна война“ е с безспорен научен принос. Докторантът е показал умения да изследва, анализира и да обобщава факти за събития и процеси, отнасящи се за българите в Егейска и Вардарска Македония и тяхната борба за национално освобождение.

Представеният труд, посочените приноси, предложеният автореферат и трите публикации ми дават основание убедено да гласувам положително за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Борислав Йорданов Дичев.

Доц. д-р Александър Гребенаров

31.08.2025 г.